

ПОЕТСКА МОЛИТВА ЖЕЉКА ГРУЈИЋА

Реактуелизација средњовјековне књижевности и молитвеног жанра остварена и у поезији Жељка Грујића показује се као плодно тло за пјеснике који су током 20. и почетком 21. вијека у својим дјелима активирали византијско наслеђе. Грујић наставља ту традицију великих српских пјесника и доприноси потврђивању и потпунијем разумијевању статуса тог наслеђа у првој половини 21. вијека. Такође, оваква поезија потврђује непрекинуту и архетипску везу савременог пјесничког израза са духовним и сакралним наслеђем византијске и српскословенске епохе.

Кључне ријечи: српско средњовјековно наслеђе, савремена поезија, молитва, смисао, утјеха и милост, библијски мотиви, византијска духовност, средњовјековна књижевност

I УВОД

Жељко Грујић припадао је оној ријеткој и данас све рјеђој врсти пјесника посвећеника, који су поезију осјећали, живјели и стварали као интегрални израз цјелине бића и укупности животног става (уп. Поповић, 2013: 109). Књига пјесама *Стиг и мјесечина* (2013), која долази као посљедња након *Сонета саучешћа* (1996) и *Ружа Јерихона* (2000), то у потпуности потврђује. Она је плод дугогодишњег и посвећеног ослушкивања себе и свијета у „буци и бијесу времена“, трагања за златним зрнцима смисла и чврстим упоришним тачкама бића, из којих се тај смисао препознаје (в. Поповић, 2013: 109). У ствари, она је резултат пјесниковог сагледавања себе кроз самосазнајни и покајнички приступ, гдје ће молитвени тон у његовој пјесми, али и животу добити највише мјесто. Грујић је пјесник који вјерује, и то и казује, да се естетско у поезији безусловно мора стапати са етичким (в. Поповић, 2013: 109). Већ својим оваквим изразом и ставом Грујић постаје баштиник и настављач оне српскословенске духовности која је у нашој књижевности имала своје најузвишеније домете.

Српска књижевност и српска умјетност своје почетке имају у византијском цивилизацијском кругу с примањем хришћанства и утемељењем на православној духовности. Српска књижевност се у чврстим поетичким оквирима

* vladan.bartula@ff.ues.rs.ba

и без већих унутрашњих мијена развијала безмало десет вијекова, под историјским околностима које су често биле толико неповољне да је право чудо како је успјела и да се одржи. Она је носила сва обиљежја националне посебности, остајући вјерна византијско-словенској философској подлози и оним религијским матрицама које суштински обиљежавају хришћанску духовност (в. Поповић, 1998: 144). Када је ријеч о модерној и савременој српској поезији, непобитна је чињеница да је у прошлом и овом нашем садашњем вијеку православни дух српске књижевности био и јесте на највећим искушењима, али је исто тако сигурно да је претрајао као њен најбитнији чинилац и да је последњих неколико деценија и година доживљавао и доживио своју обнову (в. Поповић, 1998: 145).

Српсковизантијско православно наслеђе у дјелима модерних и савремених српских пјесника јављало се и јавља у разноликим облицима. Оно је у поезији ових пјесника присутно на тематско-мотивском плану, као и на нивоу форме у виду модерних стилизација средњовјековних жанрова какви су молитве, похвале и плачеви (в. Радуловић, 2017: 321).

Као наставак те традиције и поезија Жељка Грујића носи у себи снажну молитвену нит која се њом провлачи од прве збирке до последње књиге коју је пјесник за живота објавио. Израстао на темељима православне патријархалне културе, која је у Босни била посебно снажна, Грујић своја промишљања о животу и свијету заснива на оној традицији која је успостављена на библијском и литургијском виђењу ствари. У таквом духу молитва заузима посебно мјесто. Грујићева поетска молитва, поред оне понизне и скромне црте, јесте уистину разговор човјека са Богом, створења са Творцем, улазак у нову димензију метафизичког¹ односа посредовану молитвом.

Будући да је Грујић пјесник чији је осјећај за однос Бога и човјека веома развијен, он у својим пјесмама на посебан начин спаја пролазно и вјечно, узимајући Христа, у складу са светосавском традицијом, за мјеру и критеријум свих ствари. Поетска молитва је код Грујића саопштавање Богу нашег, људског тешког стања. То су често смутње, страхови, немоћи, сумње и потиштености које оптерећују свако мислеће биће у овом свијету које тражи излаз из свеопштег бесмисла постојања. У том контексту, Грујићева поезија је изразито антрополошка. У његовој молитвеној чежњи за спасењем стоји животворна сила и агиолошка радост. Кроз молитвени дискурс изражава се богоподобни карактер хришћанског живота у коме се сустижу дубина и висина, туга и радост, прошлост, садашњост и будућност многовјековне историје творевине Божије.

Чини се да је Грујићева вјера у апсолутног Бога у поетској молитви слободна од сваког колебања.

¹ Све су прве пјесничке асоцијације упућене ка чежњи која вуче преко граница нашег строго омеђеног свијета, те нам симбол бескраја, од романтичара па наовамо, служи као симбол прекорачења граница (в. Glušćević, 1979: 589).

II ЖИВОТ, ПОЕЗИЈА И МОЛИТВА

Молитва (προσευχή, δέησις, ευχή) је пјесничко-реторски прелазни жанр, лирске природе, у облику пјесничке апосторфе и обраћања Богу, Богородици, анђелима и светим личностима (в. Трифуновић, 1990: 156–172). У стилском погледу, молитва примјењује и развија све поступке и тропе који појачавају експресивност и увећавају емотивну интонацију молбеног говора (в. Богдановић, 1991: 83). Структура молитве може бити и ритамски организована у низовима једнако сложених цјелина или у правилној смјени наглашених и ненаглашених слогова (в. Богдановић, 1991: 83).

У мноштву књижевних текстова Жељка Грујића поетска молитва, која се повремено јавља као потврда његове комуникације са Творцем, заузима значајно и у поетичко-онтолошком смислу важно мјесто. Она се актуелизује као молитва и комуникација са Творцем (Апсолутом). Пјесник је свјестан повезаности пјесме и молитве која настаје из њихове заједничке усмјерености ка ономе што их метафизички превазилази.

Поетски израз у својој основи упућен је на обраћање онострaном. Отуда и присуство молитве као жанра у Грујићевој поезији јесте потврда присуства једног архетипског слоја преко кога се остварује антрополошка комуникација са трансцендентним. Присуство молитве у његовој поезији активира један нови семантички облик у структурној сложености његове књиге *Стиг и мјесечина*. Слободна стилизација молитвеног жанра реактуализује поетички потенцијал средњовјековне молитвене форме уводећи његову поезију у нову интертекстуалну раван према византијском књижевном наслеђу. Обнова српсковизантијског наслеђа у новијој српској поезији након Другог свјетског рата, која се огледа у поновној актуелизацији тема, мотива, жанрова, бива и у Грујићевој поезији изведена у активирању средњовјековне форме инвокације и молитве. Његова молитвена поезија комуницира са Богом носећи у себи искуства поетског и егзистенцијалног, приносећи своју личну стваралачку енергију Творцу, што је аналогно мистичком искуству вјере у којој се одиграва предавање цијелог себе Богу и његовом науму. Тако и пјесник кроз молитву постаје сарадник на плану онтолошког спасења створеног свијета, а поезија се претвара у религијску симболику и остварује у синтези са сакралним. Осмишљавање молитвеног исказа блиско је погледу на свијет наше старе књижевности, па у опусу модерног пјесника фигурира као очигледан елемент средњовјековне поетике (в. Радуловић, 2017: 324).

Лични однос према Богу, синергијски живот с њим и оданост вјечним, новозавјетним постулатима живота, основне су вриједности у поетици Жељка Грујића. Када пише своју поетску молитву, Грујић има на уму цјелокупно светосавско духовно наслеђе, у коме он има и своје заступнике. Наслоњен како на византијску, тако и на словенску светоотачку традицију, Грујић зна да је то традиција личне вјерности Богу, па самим тим тежи да и у својој пје-

сми настави тај, рекли бисмо, патристичко-антрополошки идеал. Као одличан познавалац сопствене и свјетске културне баштине, Грујић гради свој пјеснички идентитет на темељима сопственог сјећања и вјере у милост Божију.

Лична вјерност Богу проистекла из патристичког поимања свијета огледа се у пјесниковом доживљају библијске прошлости која не јењава и чије се присуство не умањује у садашњости. Из живог библијског наслеђа Грујић извлачи симболе и слике одређујући тако своју позицију као пјесника који бира библијску традицију и доводи је у сагласје са сопственом културном баштином.

Присуство пјесничког фокуса на свијет природе у поезији Жељка Грујића такође одговара библијско-патристичком, рановизантијском и светосавском доживљају свијета. Библијско учење о свијету сачувано у патристичкој литератури каже да природа страда због пада/гријеха човјековог, коме је Бог повјерио власт над природом, а који је умјесто тога изабрао да природа њега контролише (в. Мајендорф, 2001: 197). Зато се Грујић и моли за природу, која је дио интегралног васељенског Божијег плана, као стваралац који је одрастао у природи и који је свјестан свепрожимајућих односа међу створеним бићима:

Господе, помилуј птицу у гори,
Рибу у води и мраву у трави;

(Молитва Атанасијеве мајке).

Грујићево стваралачко опредјељење подразумијева обнову библијске духовности посредством форме у којој се молитвени жанр и библијска слика уводе у актуелни стваралачки амбијент савременог српског пјесништва, чиме се разбуђује и обогаћује пјеснички израз данашњице, који нема најбоље очувану лингвистичку нит са српскословенским језиком.

Тежећи да успостави везу са библијском традицијом и у животу и у поезији, Грујић пројављује вољу за молитвеним пјевањем. Његова намјера је да се доведе у значењски склад са библијском и светосавском традицијом и да буде у присном односу са дијахронијом овог матичног књижевног израза. Молитвено пјевање Жељка Грујића стреми истом оном сазвијежђу савремене српске књижевности која врело своје поезије проналази како у личном искуству тако и у философско-теолошким промислима о видљивом и невидљивом.

У својим духовним разговорима, које је током живота водио са најугледнијим српским монасима, Владета Јеротић износи и једну мисао Светог Јустина, коју је чуо у манастиру Ћелије 1979. године: „Најпоузданији пут да се дође до Истине јесте молитва“ (Јеротић, 2000: 68). На трагу ове Јустинове мисли и Грујић је градио и саздавао своје пјесништво. Грујић је у разговорима често истицао Светог Јустина као примјер и путоказ у мишљењу и писању. Јустинове идеје биле су му путеводитељ и неријетко су налазиле своје мјесто

у његовој књижевности, што се најбоље читује у жанру молитве. Борећи се током живота за истину, трагајући за њом и тражећи је непрестано, Грујић је свој пут ка Истини окончао молитвом, којом је и своје пјесништво и свој живот везао за мирну луку и стабилно пристаниште Богочовјечанске реалности.

Поетска молитва као плод покајања код Грујића означава поетичко и етичко саображење живота и текста. Пут враћања у стање истинитости, односно пут избора себе у свом вјечном назначењу, показује се као кајање, које није ништа друго до увиђање лажности своје дотадашње егзистенције у грјеху.

Поетички феномен важан за анализу утицаја српсковизантијског наслеђа на модерне и савремене пјесничке поетике, међу које спада и дјело Жељка Грујића, јесте поетска религиозност. Из религиозног доживљаја егзистенције рађа се поетска религиозност, у којој се успоставља однос блискости између поетских и естетских преокупација модерне поезије и структура религиозног мишљења (в. Радуловић, 2017: 323).

Нека од Грујићевих поетичких настојања огледају се у тежњи да пјесма постане егзистенцијално спасоносна кроз окретање жанру молитве као начину пребивања у простору комуникације са Творцем, као и у настојању да се изрази сложеност Богочовјечанске тајне. Сви ови духовни напори кореспондирају са поетичким постулатима старе српске књижевности и поставкама хришћанске естетике и философско-религиозне основе (уп. Радуловић, 2017: 324).

У обликовању модерне поетске духовности важну улогу имају философија православног средњовјековља и поетички систем старе српскословенске књижевности, будући да је у саме темеље византијске поетике уграђена хришћанска духовност. Византијска поетика, којој по својим битним особинама припада и књижевност Срба, одликује се нарочито израженим религијским карактером, који је својствен и Грујићевој поезији, а што се најбоље потврђује кроз жанр молитве.

III ПРЕТХОДНИЦИ И САВРЕМЕНИЦИ

Поетска молитва као жанр у српској поезији 20. вијека постоји као доминантна црта оних пјесника који су изворно прихватили хришћанску духовност и припадали јој свим својим бићем. Истраживања² показују да су многи пјесници прошлог вијека користили молитвени тон у поезији, комбинујући личну молбу са универзалним темама. Грујићева поезија стоји у том реду и

² Милан Громовић на најбољи начин сажима и представља богато српско књижевно наслеђе друге половине XX вијека које је у вези са библијском, византијском и старом српском традицијом (в. Громовић, 2023).

поретку, али је посебна по томе што спаја библијске мотиве са природним симболима у савременом живом контексту краја 20. и почетка 21. вијека. Та и таква поезија надовезује се на средњовјековну монашку и дворску књижевност, као и на народну религијску поезију, у којој су се често јављали мотиви молбе за здравље и плодност, заштиту од зла и саображеност добру. Та Грујићева поезија израз је и новонасталих историјских околности, у којима је феномен рата кључан за њено разумијевање.

Ако бисмо Грујићеву поетску молитву поредили са модерном и савременом српском духовном лириком, могли бисмо рећи да она извире и стоји уз дјела Алексе Шантића, Јована Дучића, Николаја Велимировића, Јустина Поповића, Момчила Настасијевића, Исидоре Секулић, Миодрага Павловића, Љубомира Симовића, Светислава Мандића, Десанке Максимовић, Ивана В. Лалића, Рајка Нога, Матије Бећковића и Ђорђа Сладоја, гдје се молитвени тон преплиће са фолклорним и библијским мотивима. Ту су свакако незаобилазни још и Његош, Лаза Костић, Змај и Радичевић, чију је поезију Грујић добро познавао и веома цијенио и волио. Надахњујући се најбољим српским стихотворцима он је наставио континуитет пјесничког обраћања Богу, тражења и призивања милости за људе и творевину, кроз симболичке и духовне мотиве. Ови пјесници су кроз различите епохе и стилове уносили молитвени дух у поезију, било кроз директно обраћање Богу, или кроз стварање снажних религијско-симболичких слика.

Грујићева поезија наставља се на средњовјековну монашку и народну српску поезију, гдје доминирају једноставне слике природе и молебана, на модерну духовну лирику 20. вијека, у којој је лична молба прожета библијским мотивима, као и на елементе свјетске религијске поезије, гдје имамо универзалну тежњу ка мотивима милости и спасења. Грујићева поетска молитва истовремено је интимна и космичка – лична молитва која постаје глас свих створења.

IV МОЛИТВА ПРЕД ПИСАЊЕ

Поетска молитва која слиједи одликује се инвокацијом и топосом скромности, типичним средњовјековним поетичким карактеристикама које су присутне и у византијској и старословенској поезији. Инвокација или зазивање јесте поетички модел отпочињања писања уз молитвено призивање Божијег имена. Таква пјесничка пракса своје коријене има још у античкој грчкој књижевности, а свој пуни и прави Логосни израз добија са хришћанством. И у Грујићевој пјесми *Молишва пред писање, према Јову*, инвокација је изразито присутна, али је и цијела пјесма инвокација у контексту збирке.

Господе
мој
свети
милостиви
грешном и последњем од свих опрости ми
што напразно отварам уста своја
и безумно умножавам речи у јалов стих
Загледан у небо испод мутне воде
сустав
ево
клечим
и дрхтим
вас
озими
да
вољу
Твоју
творим
смилуј се
и
помози
ми

Молитва пред писање, према Јову

Оно што је карактеристично за ову пјесму јесте наслов, који се налази на крају, испод текста пјесме, као и графички приказ текста у облику крста³. Грујићев „Крст–Усуд“ (Летић, 2023: 254), емблематичан за цијелу збирку *Стиг и мјесечина*, управо у њеној прошлој пјесми представља изузетан примјер поетске форме и духовног садржаја. Графичка композиција пјесме постаје неодвојиви дио њеног значења, тј. видљив знак духовног пута који пјеснички субјект пролази, од свијести о сопственој грешности до потпуног предавања Божијој вољи. У средишњем, хоризонталном дијелу крста налази се најдужи исповиједни исказ, у којем се тражи опроштај за сам чин писања: „што неопрезно отварам уста своја / и безумно умножавам речи у јалов стих“. Овим стихом готово да одјекује Христово упозорење из Јеванђеља по Матеју: „А ја вам кажем, да ће за сваку празну реч коју рекну људи дати одговор у дан Суда“ (Мт 12, 36).⁴

Овај Грујићев пјеснички текст јесте дубока поетска молитва која изражава осјећај сопствене недостојности пред Божијом величином и милошћу. У њему се преплићу три мотива: покајање, смирење и надежда. Покајање и

³ Уп. Сонет крстоносац код Рајка П. Нога.

⁴ Захваљујемо проф. др Мирјани Лукић на подијељеним сазнањима везаним за нека битна значења Грујићеве поетске форме.

тражење милости и опроштаја Божијег изражено ријечима „грешном и последњем од свих опрости ми“, показује свијест о сопственој слабости и грешности. Смирење је изражено ријечима „клечим и дрхтим“; то је слика човјека који се првенствено предаје Божијој вољи, без ослонаца на сопствену снагу, али и човјека уплашеног од космичких недаћа и провалија овога свијета. Надежда је свеприсутна упркос мутној води и тами; поглед је стално уперен ка небу, што симболизује тражење свјетлости и спасења, и потврђује чињеницу да је као и код Јова, упориште и извор снаге у Богу.

Поетски текст који започиње призивом „Господе мој свети милостиви“ може се разумјети као савремени псалом, лична молитва која у себи носи и покајање и наду. У њему се препознаје древна традиција библијских псалмопојаца, али и лични печат савременог човјека који тражи милост у свијету испуњеном несигурношћу.

Покајање и свијест о недостојности снажно су присутни у овој пјесми. Мотив „грешном и последњем од свих опрости ми“ удваја се и поистовјећује са ријечима псалмопојца који признаје своју слабост: „Ја сам црв, а не човек, подсмех људима и поруга народу“ (Псалам, 21: 6; Псалтир, 2024: 28). У православној молитвеној традицији покајање је темељ духовног живота. Човјек који се моли не истиче своје врлине, већ своје падове, јер управо кроз свијест о гријеху долази до искреног вапаја за покајањем и милошћу Божијом.

Слабост људских ријечи и духовна тишина одзвањају стихом: „Напразно отварам уста своја и безумно умножавам речи у јалов стих“. Ту се указује на проблем људског језика и свега људског пред тајном Божије величине и свемоћи. У православној литургијској традицији често се наглашава чињеница да молитва није у љепоти ријечи, већ у чистоти срца. Овдје се пјесник свјесно одриче сујете језика, признајући да само Бог може дати смисао и снагу његовим ријечима.

Слика „неба испод мутне воде“ носи снажну библијску симболику. Вода је често знак хаоса и опасности („Спаси ме, Боже, јер дођоше воде до душе моје, упадох у блато дубоко, и нема дна, дођох у дубине морске и вода потопи ме“ Псалам 68: 1–3; Псалтир 2024: 87), док је небо симбол Божије узвишености, свјетлости и спасења. Човјек је урођен у мутни вртлог живота, али његов поглед остаје уздигнут ка небеском. То је истина вјере: и у највећој тами, човјек потребује и тражи свјетлост.

Смирење и предавање Божијој вољи у стиховима „Клечим и дрхтим... да вољу Твоју творим“ представљају врхунац текста или молитвеног израза. У православној духовности смирење је најузвишенија врлина. Клечање и дрхтање нису знак слабости, већ знак свијести о Божијој величини и сопственој ништавности. Човјек се одриче своје воље и предаје се Божијој, што и јесте суштина хришћанског живота.

Завршни вапај „Смилуј се и помози ми“ најчистији је облик молитве. У православној традицији постоји кратка молитва позната као „Исусова молитва“: „Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме грешног“. Стих Груји-

ћеве пјесме одјекује истим духом, једноставном молбом која садржи покајање, смирење и наду.

За ову пјесму можемо рећи да је, у духу псаламске књижевности, поетска исповијест душе која се суочава са сопственом слабошћу, али и с надом у Божију милост. Ова Грујићева пјесма показује да истинска молитва није само у љепоти ријечи, већ у искрености срца. У њему се преплићу библијски мотиви и естетика православне духовности, али и лични печат човјека који у мутној води живота и тминама свакодневног постојања тражи небеску свјетлост и заштиту.

V

МОЛИТВА ПРЕД СПАВАЊЕ

Молитва Атанасијеве мајке (у рату, пред спавање)

Господе, помилуј птицу у гори,
Рибу у води и мраву у трави;
Тужне озари, уморне одмори,
А ни моју децу не заборави.

Јер Ирод још уходи звезду Твога Сина
И плаче Рахила за децом неутешно.
На бол њену нек падну миро и смирна.
Слакшај, Боже, тело, болесно и грешно,

Ономе што дотрајава у овај час,
Запути душу низ еденске стазе.
Ноћнику, што лута и крчи богазе,
Услиши Оченаш, молитву за спас.

Поврати нас из зимске несанице,
Па шаку смиља баци и на моје лице.

У другој Грујићевој поетској молитви, под насловом *Молитва Атанасијеве мајке* појављују се одређени тематско-мотивски слојеви које можемо класификовати у четири групе. То су метафизичко-антрополошке теме, библијски мотиви, природни симболи и емоционални тонови. У метафизичко-антрополошким тематским слојевима издваја се молитвени тон, гдје је пјесма у суштини молитва – обраћање Богу са молбом за милост и утјеху. Молитва није само лична, већ свеобухватна: обухвата природу, људе, па чак и библијске личности. Ту се увијек показује универзална / литургијска брига, јер пјесник моли за птицу, рибу, мраву – симболе крхкости и љепоте живота. То показује и свијест о повезаности свих створења у космосу. Људска патња појачана ратом и свијест о њој, гдје су тужни, уморни, обременени, болесни и грешни у центру пажње, постаје најзначајнија (по)етичка Грујићева особина. Пјесма је испуњена бригом за другог, емпатијом и саосјећањем, што је најважнији императив хришћанске етике.

Подсјећање на рат, прогон и страх који су пратили Христово рођење, на цара Ирода и Христову звијезду, страдање младенаца и пој анђела, Грујићеву поезију снажно интертекстуално везује за библијске мотиве. Символично, Ирод представља зло које и даље трага за свјетлошћу. Такође, старозавјетни мотив Рахиле која плаче за својом дјецом и неће се утјешити, као и многе мајке за својим синовима, симболизује вјечну мајчинску тугу и бол због страдања невиних. Уз то, призивање најпознатије и утемељујуће хришћанске молитве *Оченаш*, Грујићевој пјесми даје снажан поетско-литургијски и новозавјетни карактер.

Библијски контекст⁵ употпуњавају природни симболи: птица, риба и мрав. То су симболи различитих сфера живота – неба, воде и земље, гдје се пјесник моли за хармонију у целокупној творевини Божијој. Отуда и слика смиља, биљке која симболизује утјеху, мирисну благод и духовно и тјелесно исцјељење. Њено бацање на лице у завршници пјесме дјелује као чин милости, оздрављења и благослова.

Емоционални тонови најјасније су изражени кроз тугу и бол; пјесма препознаје патњу свијета, и ону историјску, и ову личну. Упркос болу, пјесник тражи мир, одмор и спасење. Завршни стихови доносе свјетлост, топлину, наду и утјеху. Лирско смирење огледа се у томе што пјесник тражи милост и утјеху у малим стварима.

Након приказа различитих тематско-мотивских слојева у овој Грујићевој пјесми, појединачном анализом ове четири строфе, показаћемо снажну симболику Грујићеве поезије.

Прва строфа

Господе, помилуј птицу у гори,
Рибу у води и мраву у трави;
Тужне озари, уморне одмори,
А ни моју децу не заборави.

Птица, риба и мрав представљају три свијета (небо, воду и земљу) и симболизују свеобухватност Божије творевине. „Тужни и уморни“ представљају људску патњу и универзалну потребу за утјехом, док су дјеца симбол будућности и невине чистоте. Молба да ни они не буду заборављени указује на бригу за наредне генерације.

Друга строфа

Јер Ирод још уходи звезду Твога Сина
И плаче Рахила за децом неутешно.
На бол њену нек падну миро и смирна.
Слакшај, Боже, тело, болесно и грешно,

⁵ О заступљености библијских мотива у књижевности, као и о прожимању и утицајима средњовјековне литературе на потоње књижевноисторијске епохе видјети прегледну и садржајну књигу Александре Лазич-Гавриловић (Lazić-Gavrilović, 2021).

Ирод је овдје постављен као симбол вјечног зла које прогони свјетлост и невину дјецу, а преко тога савршенство и смисао Божије творевине. Рахиља је архетип мајчинске туге, која постаје универзална слика страдања, нарочито у рату, када и настаје Грујићева пјесма. Миро и смирна, као мирисни дарови, симболи су утјехе, духовног исцјељења и радости, а болесно и грешно тијело представља човјекову крхкост и потребу за милошћу, коју само Творац и Спаситељ свијета може даровати и надомјестити.

Трећа строфа

Ономе што дотрајава у овај час,
Запути душу низ еденске стазе.
Ноћнику, што лута и крчи богазе,
Услиши Оченаш, молитву за спас.

У трећој строфи пјесник моли за избављење од пролазности и пропасти које се пројављују у рату, у дотрајавању, уништењу, крају живота и коначности. Супротно томе, еденске стазе су пут ка рају, ка обнови, спасењу и вјечности. Ноћнику, човјеку овога пролазног и пропадљивог свијета, који лута кроз таму живота, тражећи свјетлост једина утјеха остаје Отац небески. Отуда и молитва *Оченаш*, као прва, основна и најснажнија молитва, симбол заједништва свих хришћана, али и као жанр у жанру, долази на крају строфе као избавитељски мото и снага.

Четврта строфа

Поврати нас из зимске несанице,
Па шаку смиља баци и на моје лице.

У четвртом дистиху који функционише као поента, зимска несаница постаје метафора за духовну хладноћу, незнање и тугу, која се једино може исцијелити Божијим дјеловањем, синергијом Бога и човјека. Отуда смиље као биљка оздрављења, која симболизује утјеху, мирис живота, Божју милост и творевину, може само из „шаке“ Божије постати љековито. Лична молба, интимна жеља за благословом и утјехом и потреба за спасењем, изражена ријечима „на моје лице“, потврђује исконску чињеницу да је онтологија спасења дио свекосмичке и личносне Божије милости.

Свака строфа гради мост између универзалног и личног: од природе и библијских мотива до личне молбе за утјехом. Симболика пјесме је богата – птица, риба, мрав, Ирод, Рахиља, Еден, смиље – а сви ти мотиви обликују визију свијета који је истовремено крхак и испуњен надом у Божју милост.

Пјесма је грађена у катренима са јасним римама, што јој даје молитвено-лирски ритам, језиком који је једноставан, снажан и слојевит. Комбиновањем библијских слика и свакодневних мотива гради се слојевита значењска структура која је прожета духовним смислом. Пјесма је молитва за све – за природу, за људе, за болесне и уморне, обременене ратовима, страдањима и гријеховима. Повезујући личну молбу са библијским мотивима,

пјесник показује да је људска патња дио шире космичке драме. Завршница доноси утјеху и наду: из зимске несанице у мирис смиља, из таме у свјетлост, из страдања у спасење.

Ова дубока поетска молитва прожета старозавјетним и новозавјетним матрицама, искуством рата и страдања, истовремено је окренута ка свакодневном животу и људској патњи. У њој се осјети призив милости за сва жива бића: птицу, рибу, мраву, али и за људе, тужне, уморне, грешне и страдалне. Сlike Ирода и Рахиље пјесми дају историјску и духовну дубину, повезујући Грујићеву личну молитву са српским болом али и универзалним болом човјечанства.

Посебно је лијепа завршница пјесме у којој се јавља мотив зимске несанице и смиља, мирисне биљке која симболизује утјеху и благост. Тај контраст између хладне зиме и топлог мириса смиља упућује на слику људске отуђености и Божије милости.

VI ЗАКЉУЧАК

Поетска молитва има посебне особине које је издвајају од других лирских жанрова. Она се заснива на духовном, сакралном или религијском искуству, а њена форма и садржај носе обиљежја молитвеног обраћања. Уз то, поезија није препјевана философија или теологија; поетска творевина која извире на врелу вјере не своди се на догматске поставке већ посебним језиком изражава вјерско убјеђење свједочећи о томе да се напаја са изворишта сакралног, да је саодређена његовим енергијама и садржајима, додајући томе нешто специфично и ново, по чему дјело препознајемо као умјетничко (в. Стојановић, 2010: 153–154). Главне карактеристике поетске молитве јесу обраћање Богу, Богородици или светитељима. Таква поезија усмјерена је ка вишем Бићу, често у форми молбе, покајања, захвалности или славослова, и одликује је смирен и узвишен тон, у коме је стил свечан, уздржан и прожет поштовањем. Ову поезију карактерише и теолошка дубина садржаја која често садржи богословске теме покајања, спасења, милости и вјечности. Поетска молитва садржи посебну лирску искреност или исповијест којом пјесник изражава личну духовну потребу, унутрашњи немир или жељу за утјехом. Најчешћи религијски симболи који се појављују у овој врсти поезије јесу свјетлост, крст, пут, вода, који се користе као пјесничка симболика и метафорика, и који добијају поетску снагу којом се преображава и сама пјесма. Поетска молитва често користи ритмичност и понављање ријечи или стихова, што подсјећа на псаламски или литургијски ритам. У појединим дјелима јавља се умјетнички синкретизам, тј. повезаност поетског израза са иконографијом и литургијским елементима.

Значај поетске молитве није само у естетичком и умјетничком изразу, већ у његовању духовне праксе код савремених лиричара и настављању на дуги континуитет православне традиције српске књижевности. Поетска мо-

литва уопште, али и као Грујићева интимна духовна исповијест, гради чврсту везу између личног и колективног искуства вјере, упућујући на духовни, богослужбени и идентитетски контекст савременог српског пјесништва.

Извори

Грујић, Ж. (2013). *Стиг и мјесечина*. Пале: Народна библиотека.

Литература

- Богдановић, Д. (1991). *Историја старе српске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Громовић, М. (2023). *Плаво прозорје. Ојледи о византијској духовности и сродним аспектима српској пјесништву XX века*. Нови Сад: Академска књига.
- Јеротић, В. (2000). *Духовни разговори*. Београд: Архиепископија београдско-карловачка, Арс-либри.
- Летић, Б. (2023). *Лучоноше и следбеници: ојледи о српским пјесницима*. Бања Лука: Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске.
- Мајендорф, Ј. (2001). *Византијско бојословље*. Београд: Плато.
- Поповић, Р. (1998). Православни дух српске поезије с почетка и краја вијека. *Православни дух у српској књижевности*. Српско Сарајево, Србиње: Универзитет у Источном Сарајеву, Митрополија дабробосанска, 144–152.
- Поповић, Р. (2013). Извод из рецензије. *Стиг и мјесечина*. Пале: Народна библиотека.
- Псалтир, (2024). *Псалтир са девети библијских пјесама*. Превод епископ Атанасије. Требиње: Задужбина владике Атанасија.
- Радуловић, М. (2017). *Српско-византијско наслеђе у српском постмодернизму*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Свето Писмо, (2008). *Свето Писмо – Нови Завет* по преводу Вука Караџића и Светог архијерејског Синода Српске Православне Цркве. Ваљево: Глас Цркве.
- Стојановић, Д. (2010). *Енергија сакралној у уметности*. Београд: Службени гласник, Институт за теолошка истраживања.
- Трифунровић, Ђ. (1990). *Азбучник српских средњовековних појмова*. Београд: Нолит.

- Glušćević, Z. (1979). Nastasijevićeva poema „Reči u kamenu“. *Umetnost tumačenja poezije* (priredili Dragan Nedeljković i Miodrag Radović). Београд: Nolit.
- Lazić-Gavrilović, A. (2021). *Pregled nemačke književnosti od početaka do Vajmarske klasike*. Београд: Универзитет у Београду – Филолошки факултет.

THE PRAYER POETRY OF ŽELJKO GRUJIĆ

Summary

This paper examines the poetics of prayer in the poetry of Željko Grujić, placing his work within the broader context of the Serbian Byzantine spiritual tradition and the contemporary revitalization of medieval literary models. The study argues that Grujić's poetry represents one of the most consistent modern continuations of the Serbian Orthodox poetic heritage, particularly through the creative transformation of the medieval prayer genre into a contemporary lyrical discourse. His poetic expression demonstrates that prayer is not merely a thematic element but a fundamental poetic principle through which existential, anthropological, and theological questions are articulated.

Special attention is devoted to the collections *Stid i mjesčina* (*Shame and Moonlight*) and the poems *Prayer before Writing* and *The Prayer of Atanasije's Mother*, which illustrate the poet's distinctive synthesis of biblical symbolism, liturgical language, personal confession, and philosophical reflection. Through these texts, Grujić establishes a dialogue between the individual and the Absolute, transforming poetic speech into an act of spiritual communication. His lyrical subject addresses God in a language marked by humility, repentance, hope, and the search for divine mercy, thereby reviving one of the oldest forms of Christian literary expression within a modern poetic framework.

The analysis demonstrates that Grujić's poetry is deeply rooted in the Serbian medieval literary tradition, Byzantine spirituality, and the patristic understanding of the relationship between humanity and God. Biblical figures and motifs—including Herod, Rachel, Eden, the Psalms, and the Lord's Prayer—are not employed merely as intertextual references but as living semantic structures through which contemporary historical experience, human suffering, war, guilt, and the longing for salvation are interpreted. Equally significant is the symbolic representation of nature, whose images of birds, fish, ants, water, and healing plants reveal the unity of creation and the poet's vision of the world as an integral divine order.

The paper further argues that Grujić's poetic prayers combine aesthetic refinement with ethical and theological depth. His poetry renews the expressive potential of medieval Serbian prayer literature while simultaneously responding to the spiritual and existential challenges of the twenty-first century. Prayer thus becomes both an artistic and ontological act, transforming poetry into a space where language, faith, memory, and cultural identity converge.

The study concludes that Željko Grujić occupies a distinctive position within contemporary Serbian poetry by preserving and creatively reinterpreting the Serbian Byzantine literary heritage. His poetic oeuvre confirms the enduring

vitality of Orthodox spiritual tradition and demonstrates that the prayer genre continues to serve as a productive poetic model capable of expressing universal questions of human existence, suffering, hope, mercy, and salvation.

Key words: Serbian medieval heritage, contemporary poetry, prayer, meaning, consolation and mercy, biblical motifs, Byzantine spirituality, medieval literature